

דעת תורה

לימודי חכמי התורה מאת רבנו ובאן החסיד אד' שלם
בין ירושלים הלוי ליוואוויץ ויוקלסלם
הנה לפרסום בכתבי התורה דבר

ומשה רבינו גילה את תורה המדה הזאת ממקור קדמון, ממקור ראשית בריאת האדם יציר כפיו של הקב"ה. ומשום כך כינה משה לישראל: כפוי טובה בני כפוי טובה: „כפוי טובה, דכתיב (במדבר כא), ונפשנו קצה בלחם הקלוקל“, ופירש רש"י: „קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואינן יוצאים להרץ קראוהו קלוקל, ורגנו על כך. והיא הייתה להם טובה גדולה שלא היו צריכים לטרוח ולצאת שלש פרסאות לפנות“; „בני כפוי טובה, דכתיב: „האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל“, ופירש רש"י: „אשר נתת עמדי — לשון גנאי הוא שתלה הקלקלה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעור“, כלומר, אדם הראשון מצא מקום להתלונן על עצם הטובה שהקב"ה עשה אחר ונאלץ כפה בה, וממנו ירש דור המדבר את המדה הזאת וגם הם רגנו על אותה טובה גדולה שה' גמל אתם.

והכוונה הדק הנה של אהדיה השתלשל מדור לדור עד שעקבותיו ניכרו לאחר אלפיים שנה בדור המדבר, דור הדעה, שלמרות שהגיעו למדרגה שפסקה וזהמחם שהטיל בהם הנחש, עוד נשאר בהם אותו פגם דק של כפיית טובה, שקראו את המן „לחם הקלוקל“. ומכאן גם נבעה הנטיה לכפיית טובה בבני במעמד הר סיני שעם כל רום הכרותיהם בחסד ה' ובאותו רגע מרומם שהכריזו נעשה ונשמע, פעפעה בקרבם, ומנעה מהם מלהחזיק טובה להקב"ה ולא אמרו, „תן אתה“. ועוד יותר, שחז"ל מציינים כי „אף משה רבינו לא רמזה להן לישראל אלא לאחר ארבעים שנה, שנאמר, ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה וכתוב, ולא נתן ה' לכם לב וגו'“ (ע"ז ס"ט), ופירש רש"י: „אף משה רבינו לא נזכר לחת על לבו דבר זה עד ארבעים שנה“.

הרי עד כמה עמוקים כוחות הנפש שבאדם, שכל פגם כל שהוא יורד ונוקב בשרשי הכינוחיו והוצב במעמקי, עד שהוא עובר בתורשה מאבות לבנים אלפיים דורות, ועלול לחטט אף בגדולי גדולים ולחולל בהם ליקויים ומגרעות.

ר' א. א. דסלר זצ"ל / מכתב מאלוהיו

„מי יתן והיה לבכם זה להם [ליראה אתי וגו']“ (דברים ה, כו).
[יולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו'] (שם כט, ג) אמר להם משה לישראל כפוי טובה... כשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן... היה להם לומר תן אתה (ע"ז ה), וצ"ע מה שייך זה לכפיית טובה וע"ש בתוס': „שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך“. היינו, שהכפוי טובה אף שבדוראי „נטול“ הנהו (ע"י קונטרס החסד ח"א, פרק יא, עמ' 46), לפעמים אינו רוצה לקבל מאחרים לא משום שפיתאום נעשה „נתון“ אלא משום שכדאי לו לוותר על הטובה ההיא אך למען לא יצטרך להודות להכבוד. אבל עוד צ"ע הרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואיך יבקשו שה' יתן להם יראה?
ונראה שהם היו במרומם מעלות האנושות, כאו"ל כי גם כיום סוף יראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל“ (רש"י שמות טו, ב), ומכל שכן כשהגיעו לסני, שעליו נאמר „אילו הגיענו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו“ (הגדה של פסח). ונוסף לזה ההכנה שלשת ימים ועוד שני כהמים שקיבלו כנגד נעשה ונשמע, ונוסף לזה שמעית שתי דיברות מפי הקב"ה בעצמו. והגיעו למדרגה שהיו חיים לעולם אלמלא החטא (ע"ז ה), ואחר כל אלו כשאמרו „ואל ידבר עמנו אלקים וגו'“ (שמות כ, טו) הייתה זאת המדרגה היותר גדולה כיראת שמים עד שאמר הקב"ה „מי יתן והיה לבכם וגו'“.

ועם כל זאת חבם מהם משה רבנו ע"ה אחר ארבעים שנה שכפוי טובה היו שלא אמרו „תן אתה“! אבל הביאור הוא שאילו אמרו „תן אתה“ הייתה תפלה זאת האתעוררת דלתחת שמעוררת אתעוררת לדעילא כירוד (וכאד"ל „פתחו לי פתח... כחוריה של מחט ואני אפתח לכם וכי...“ שהש"ד ה, [ב]), וע"י אתעוררת שלהם היה הקב"ה נתון להם סייעתא דשמיא לאפשר להם לעמוד במדרגה ההיא לעולם. (וע"ע ח"ב עמ' 89). ומדוע באמת לא אמרו „תן אתה“? כי הם רצו להשיג „המדרגות ע"י עבודתם ממש ולא במתנה, ודיכור שזוהי החסידות היותר גדולה. עד שגילה להם משה שאדרכה משרש מדה דעה בדקי דקות היא, מדרת כפוי טובה. ונראה הדבר שאפילו במדרגות רמות כאלו נשארים עדיין חטאי המדות אשר יתחלפו בחסידות היותר גבוהה. נראה שגם שם אפשר לאדם שיהליף מדה רעה בחסידות!

ועוד יותר, שמדגשים חז"ל שם בסוגיא (ה): „אף משה רבנו לא רמזה להן לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנאמר... ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו' [נער היום הזה]“ (דברים כט, ג). וברש"י (ע"ז ס"ט): „לכך רמזה לתוכחה זו אלא לאחר מי שנה... אמר להם ולא נתן לכם לב לדעת שחזיו יודעים לשאול מה היה מבקש מכם (נאמרו תן אתה). אלמא אף משה רבינו לא נזכר לחת על לבו דבר זה עד מי שנה“. ונגזר, כי זה משה אדון כל הנביאים, אשר קיבל כל התורה במי יום ויורע חכמת הפרצוף (שנאמר ואתה תחזה — ע' זהר פי יתרו ע"ה), ואף על פי כן לא עמד על טעות בין מדה רעה לחסידות עד ארבעים שנה! והקשו בחו"ס (שם ה), אלא למה כעס על ישראל, וחירצו שהוא לא היה צריך לתפלה זו, אבל ישראל שהיו צריכים לתפלה זו היה להם להבחין. דבר גדול לימדנו כאן רבותינו בעלי החסידות, שהאדם עצמו צריך להרגיש ותובעים ממנו שירגיש כל חסידותיו. והטעם כי בעצמו יוכל להכיר כל הוכן לבבו ע"י „מבט האמת אל חוץ עצמו“, מה שאי אפשר לוולת. (וזה מקור מצויין למש"כ במאמר „כחו של מבט האמת“, ח"א עמ' 62).

ואם אנתנו לא מחפשים ולא מתבוננים בדברים שאנו מחוייבים לחפש על עצמנו כמעשינו, הרי מוכן מאיליו מה ערך מצוותינו וחסידינו. ונלמד מזה עד כמה גדול עלינו חיוב לימוד המוסר.

אתם ראייתם את כל אשר עשה ה' לעיניכם בארץ מצרים ולכל עבדיו ולכל ארצו. ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה (כט, א-ג). והאומנם אין זה באמת יתכן כזאת, אחרי שכבר רואים יציאת מצרים וכל האותות והמופתים הגדולים ההם, ומה עוד היה חסר להם להכרת ה' אלא מכאן לראות נוראות העינים שאמנם כן, ואפשר לאדם לראות כל נסי יציאת מצרים, ואת ה' לא יכיר כדבעי למיהוי.

ובאמת כי כתמיהה הזאת, יש לתמוה ג"כ על כל הבריאה, ה' הלא בחכמה יסד ארץ, כל הבריאה כולה הלא היא הגשמת החכמה העליונה ולא זולת, והכל הלא לכבודו ית' נברא, להכירו לידעו ולעבדו, ומה שנחנה ה' את החכמה במכסה גשמיית ולא נתנה כעצמותה בכל רוחניותה, הנה זה מפני שהאדם מגושם הוא וקצר-הבנה, וכמו שאין מבארים דבר עמוק לילד קטן, אין מלמדים לו דבר באופן מופשטי, אלא נותנים לו צירים חושיים הקרובים אל שכלו שלו, ומתוך זה, אחר כך כבר יבין הדברים גם בעמקותם ובהתפשטות כל מכסה, וכן הוא הענין בכל היצירה, הבורא ית' נתנה לכל החכמה והלבישה באופן גשמי, למען שגם הגוף הגשמי ישיג על ידי זה את ה' האלקים. ואם כן מן התמיהה ודאי, למה באמת אנתנו לא רואים זאת החכמה אף עם הבטחנו על כל היצירה, ואשר כן אמנם תובע הנביא ואומר (ישעי' מ, כו — ועי"ש בדר"ק), שאנו מרומ עינים זורא מי ברא אלוה. וכבר כתב כן גם הרמב"ם ז"ל (יסודות ב, ב) „בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים וכו' מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה ושפלה וכו' כמו שאמר דוד (תהלים ח, ד) כי אראה שמיך וגו' מה אנוש כי תזכרנו, עי"ש. — ואנתנו הלא מבטיים, רואים, ומסתכלים בבריאה ולא מתעלים כמעט כלום? אלא כי זהו פשר הדבר, ודאי כי הבריאה כולה אין ספר תורה יותר גדול כמות, אבל גם כס"ת צריך האדם הרבה הרבה לייגע בה למען לדעת אותה, המבט בתורה בלי התבוננות יתירה, ודאי לא יקבל ממנה כלום תועלת, ודאי הוא כי אין חילוק בין הבריאה לתורה, שניהם מעשה ה' הם, שניהם חותם ה' חרות בס', אך צריך האדם לרב השתדלות ויגיעות להכיר מתוכם את הבורא ית', הכרה אמיתית לא תשיג בהכטה וראיה לכך, ברוב עמלה דוקא, ברוב שרעפים ומחשבות, כי אז את ה' תראה, אם בתורה ואם בנשיאת עינים למרומ, וראו, ידיקא, בהסתכלות עמוקה ויתרה.

וכפשר הנה כן פשר פרשנותו. ויהיה אדם אפילו רואה אותה ומופתים, כאלה אשר היה ביציאת מצרים, ועדיין טרם יהיה מכיר את ה' להדבק בו — לדעת את ה', לראותו, ולשמוע אליו, לא ישיג זה אם לא ישים כל לבו, כל עינו, כל אזניו, כל עמל נפשו, וכל כולו — בהכרת ה', נוראים הדברים ודאי.

אור הצפון

מאמרי מוסר בעקבות סיחותיו של
הגה"צ מרן נתן צבי מינקל ז"ל
(הסבא מסלובודקה)

שרשי המדות

שנינו: „א"ר יצחק בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע' (שמות כד), אמר הקב"ה: מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים (דברים ה). שמעו ישראל ושתקו וכו' כך כיון שאמר הקב"ה מי יתן וכו' היה להם לומר: רבש"ע! אתה תן, לפיכך אמר משה: ולא נתן ה' לכם לב לדעת“ (דב"ר פ' ו).

הרי שבאו כאן תביעה על ישראל, שלמרות שהגיעו למדרגה כזו שאמרו „נעשה ונשמע“, לא ביקשו שיעמדו במדרגה זו לעולם, וחז"ל גילו לנו שורשו של ליקוי זה: „אמר להן משה לישראל, כפוי טובה בני כפוי טובה, בשעה שאמר הקב"ה לישראל, מי יתן והיה לבכם זה להם! — היה להם לומר תן אתה!“ (ע"ז ה), ומפרש חו"ס שם: „לכך קראו כפוי טובה שלא רצו לומר אתה תן, לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך“.

והנה הדבר מופלא מאד, בני ישראל עמדו בשעת מעמד הר סיני במדרגה העליונה ביותר שאנו יכולים לתאר לנו. בני ישראל השיגו לאחר צאתם ממצרים את מעלות הנבואה הגבוהות ביותר, שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במעשה מרכבה“ (מכילתא טו). וכשעמדו על הר סיני, נעשו כולם כאיש אחד ובלב אחד והגיעו למצב שהתפשטו לגמרי מגשמייתם עד שפסקה וזהמחם וחזרו למדרגתו של אדם הראשון לפני החטא, וכולם שמעו וראו את קול ה' מדבר אליהם. וחז"ל אומרים שהקב"ה בעצמו, כביכול, שמח בהם בקצמך זה עד שקר אוהו „ביום חתונתו וזכיום שמחת לבו“ (שיר השירים ג), ועוד שהשתוקק שמצב זה ימשך לעולם והתפלל עליהם: „מי יתן והיה לבכם זה להם וכו' כל הימים“.

והנה בתוך מצב עילאי זה, עוד נמצא פגם במדותיהם של ישראל, שלמרות שה' גמל אתם כל החסד המרובה הזה, החל מהוצאתם ממצרים ועד מתן תורה, והעלם למדרגות עליונות כאלה, לא רצו להחזיק לו טובה וכאלו כפו בה. עד לירי שרשים עמוקים ודקים כאלה, מגיעים כוחות היצר שבאדם שהם יורדים ונוק"בים עד תוכם הנפש ומטילים דופי בשיא עליונותו.

ליקוטי מאמרי קודש מתוך ספרי תלמידיו ותלמידותיו של אדמו"ר הרב הגדול והקדוש איש אלקים בוצינא קדישא פמורסט נואר כקש"מ
 מו"ה שמחה בונם וי"ע וצללה"ה מפשיסחא
 אשר הביאו משמו אמרות קודש אשר לא נכתבו בספח"ק "קול שמחה", ובהללם הוסיפו ביאור ופירוש לדבריו משלהם זכר צדיקים לברכה לחיי העולם הבא

ויקרא משה אל כל בני ישראל כי אחת ראותם. אח
כל אשר עשה ד' לעיניכם, שהאיר מחדש
עיניכם אף שראו מקודם הוכיח אותם כי חמור להם
ולא נתן ד' לכם לב כי עד היום הזה, וציוס הזה
פתח עיניכם. ודברי מרע"ה אל כל ישראל לכל הדורות
האיר עיניכם שאף שמקודם לא ראו ולא הבינו
יגיע זמן שזכור. כדכתי' השמן לב כי וכתה פן יראה
בעיניו כי ואלוהי אהבם ארבעים שנה אולי הרמז
על מי יום ימי עת רצון. מאלול עד יו"ט שעברה זאת
מרע"ה ליני רצון לדורות ג"כ, יום לשנה הרמז

לב

כי תבוא

שמחה

אחר המוכחה כתי' ויקרא משה אל כל ישראל וגו',
 והלא דבר אחס ומה ויקרא משה, ואפשר ויקרא
 משה וגו' לברכה אחר המוכחה, כדא"י צמדרש צפ'
 דברים א"ל הקצ"ה למשה הא"ל וקבלו עליהן
 תוכחותי לריד אחת לברכה וכו' ומיין שכל המקבל
 מוכחה זכה לברכה וכו', גם י"ל ויקרא משה אל כל
 ישראל, שפייסם בקריאה בלשון חיבה ודניקות, כי
 הקללות שנמשנה תורה משרע"ה מפי עצמו אחרון,
 לכן ציקס לפייסם, וזה הפיוס הי' עס התורה שנעשה
 כל גופס תורה, כדא"י בשפת אמת מדכתי' ולא נתן
 הי' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד
 היום הזה, שנהיום הזה הי' התלכשות כל ההארות
 צמעים טובים שמכל מעשיהם נעשה תורה, שמקודם
 קיבלו התורה בכלל, אבל בפרטות לסדר כל מלות
 התורה נגד האברים והגידין בסדר וזיור קומה שלימה
 שזה בחי' תורה שנע"פ זה ניתן להם ביום הזה, ואז
 ממש נעשו הוי' חדשה כדכתי' נהיית לעם, וז"ש ולא
 נתן וגו' לכם לב וגו' ואזנים וגו' שנהפך כל
 גופס תורה עכ"ד, זה עצמו הי' הפיוס שנעשו התורה
 בעצמה, וא"י שהמוכחה בלשון יחיד נאמרה,
 ואילו הצרכות והפיוס ויקרא משה וגו' בלשון רבים
 אחריו, ולא נתן הי' לכם לב לדעת ועינים לראות
 ואזנים לשמוע עד היום הזה, להיות לב טוב עינים
 טובות, מהשמים מסייעין, ולא נתן וגו' עד
 היום הזה, הגיד כ"ק אאמוד"ל שכל מקום
 דכתי' היום הזה הכוונה בכל יום, וכן א"י בכל יום
 יהיו צעויך כחדשים, מהשמים מסייעין!

כז. ויקרא משה אל כל בני ישראל ויאמר אליהם: אתם ראתם את כל
 אשר עשה ד' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל
 ארצו. המוסות הגדולות אשר ראו עיניך, האותות והמופתים הגדולים ההם.
 ולא נתן ד' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, עד היום הזה (נחם)
 כ"ט א-ג-ד. ופיקס אדמ"ר וצ"ל רבי שמחה בונם מפשיסחא: אחס ראותם את הנסים
 ומעפתיס אשר עשה הש"י במצרים. ואף על פי כן, לא היה לב לב לדעת, לידע, ולהשיג.
 והטמין ורמז הש"י את הנסים אשר עשה - לתוך המורה. שאס ילמדו המורה
 שכתוב בה הנסים - או המורה יהיה מאיר העינים, והיו יכולין להשיג (עוד יותר) מן הנסים
 הכתובים בתורה - השנה יותר גדולה בהרבה - משאלו או את הנסים צעניס. דא"י אף
 שאלו או את הנסים צעניס - מכל מקום לא היה לב לב לדעת. אבל כח המורה - גדול
 מאד, שממנה יכולים להשיג יותר, ויעשה רושם בקצרו להשיג לב לדעת. וזה ושמרתם את
 ברית, זו התורה, למען תשכילון את אשר תעשון. פירוש, אף על פי שאנו לא היה לב לב
 לדעת, אבל - ושמרתם את ברית - שתלמדו תורה והמדרש מן הנסים, וגם וילמדו -
 היינו כל התורה כולה. למען תשכילו - מן התורה תשכילו - יותר מאד! (נחם אר"י פר עקב
 דף ס"א).

כז. ולא נתן ד' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, עד היום הזה
 (נחם כ"ט א). אא"י מו"ר החי' דרי"מ ז"ל, הגיד בשם דרז"ק מפשיסחא
 ז"ל, על הפסוק הי"ל: כי כל הנסים והפלאות שעשה עמכם הש"י, מכל מקום, הא"ל וזה
 שלא על פי הטבע - היה רק לשעה. אבל אחר שגמר להם כל המורה, ונעשה מכל
 ההתנהגות תורה - נעשה מזה בנין קבוע לדורות. עד כאן דכתי' ו"ל. והוא ענין
 יחודם הוה, היינו, התלכשות כל ההארות במעשים טובים, שמכל מעשיהם נעשו תורה. והיא
 באמת הוהת הגדול לבני ישראל בקבלת התורה. כי התורה אין לה שיעור, במאמר (א"י כ"ח
 נא) ונעלמה מעיני כל חי. רק שבני ישראל זכו להבטיח התורה. שמכל מעשיהם נעשה לבוש
 לאור התורה בתורה ומצות שבתורה זו שלמנינו. והכן, וזה יש לו"מ גם כן (נחם כ"ט א) את
 ה' האמית' היום, פירוש, שנעשה מעשרה מאמרות - תורה שלימה. כמו שבבתי במקום
 אחר ענין עשר מאמרות ועשרת הדברות. [שפת אמת פרשת חפא תל"ט].

כח. ויקרא משה אל כל בני ישראל ויאמר אליהם: אתם ראתם את כל
 אשר עשה ד' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל
 ארצו. המוסות הגדולות אשר ראו עיניך, האותות והמופתים הגדולים ההם.
 ולא נתן ד' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע, עד היום הזה (נחם)
 כ"ט א-ג-ד. אאזי"ל החי' דרי"מ, אחר בשם דרי"מ ר' בונם ז"ל, על הפסוקים הי"ל
 שילפת מלפני היום למעלה מהטבע, וכל המ' שנה הייתה היגיעה לקבל אלו המדרגות. וזה
 ולא נתן וגו' עד היום הזה. [אחרי אמת בזה ימים האזנים על פסוק המע"ל].

אמרי

תבוא

אמת

בתיב ולא נתן הי' לכם לב לדעת וגו' עד היום
 הזה, בשפ"א מקשה הלא דור המדבר
 היו דור דעה ומתוך דעה כי לב לדעת היינו
 הכלים, יש מי שהוא גדול עם כלים גדולים,
 הכלים האלו השיגו ישראל כסוף הארבעים שנה,
 כי מי יתן והיה לבכם זה להם לישראל וא"י שהיה
 להם לומר תן אותה וכו' אף מש"כ לא רמזה להן
 לישראל אלא לאחר ארבעים שנה וכו' ולא נתן הי'
 לכם וכו' ומקשין התוס' דהיה לו למשה בעצמו
 לומר אותה תן, אולם הפירוש בזה הוא כי יראת
 שמים צריכה לבוא מן האדם בעצמו כד"י מה
 ה"א שואל מעמד כי אם לישראל, הם יאכלו מן
 הטבע כד"י לא בלו שלמותיכם וגו' וגם היצאת
 שמים שלהם היתה גבוהה מאד ולכן אמר להם
 משה שילעקו בעצמם עבור יר"ש וזהו ולא נתן
 הי' לכם וגו' לא בלו שלמותיכם וגו', מה ה"א
 שואל מעמד היינו רק מעמד, שכריך בעצמו
 לזעוק עבור זה, וגם היום כל היסורים
 והתוכחות הם רק ככדי לבוא ליר"ש, כי שרים
 רדפונו חנם ומדברך פחד לבי היינו מה שהשרים
 רדפונו הוא כדי לבוא מזה אל ומדברך פחד לבי,
 כפי מה שמרגישים וזועקים אותה תן כך באים
 אל כלי הדעת.

ישיבת "הכותל" ירושלים

לעילוי נשמת

ר' לוי ב"ר משה כלאיתי ז"ל

תרומת אשתו וילדיה - לונדון